

УДК 332.2 (100+477)

**ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ОРГАНІЗАЦІЇ СТАЛОГО
ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ:
СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА
ПЕРСПЕКТИВИ В УКРАЇНІ ©**

**І.В. ЗУБАР,
асистент кафедри
адміністративного менеджменту
та альтернативних джерел енергії,
Вінницький національний
аграрний університет
(м. Вінниця)**

В статті розглянуто сучасні проблеми земельних відносин України в контексті інституційного забезпечення та створення інституціональних умов регулювання ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення в контексті сталості землекористування.

Наголошується, що діяльність органів державної влади у сфері земельних відносин в частині інституційного забезпечення сталості землекористування повинна спрямовуватись на раціональне використання та охорону землі і створення екологічно безпечних умов для господарської діяльності, що об'єктивно вимагає активного і різностороннього втручання органів державного управління у відносини з приводу перерозподілу, використання та відновлення земельних ресурсів.

Проведено огляд закордонного досвіду з функціонування інститутів регулювання земельних відносин. Визначено, що до пріоритетів інституціалізації земельних відносин в частині сталості землекористування належить визначення домінуючої форми аграрного бізнесу, яка б забезпечила гармонізацію взаємодії категорій "людина-земля-екосистема".

Пропонується забезпечити організацію комплексу механізмів, які б забезпечували раціональне та щадне ведення аграрного бізнесу в Україні. Для того, щоб це носило офіційний характер та мало підстави для практичного впровадження, пропонується викласти основні положення у Концепції забезпечення сталого землекористування, яка передбачатиме унормування широкого кола питань соціально-економічного характеру. Доповненням до вищевказаної Концепції рекомендується розробити прототип існуючого у Європі так званого Кодексу належної (сталой) сільськогосподарської практики, який дозволить регулювати та контролювати ступінь антропогенного впливу на екосистему в результаті провадження сільськогосподарського виробництва.

Ключові слова: інституційне забезпечення, стаке землекористування, сімейні господарства, ринок землі, законодавчо-нормативне забезпечення, механізми регулювання, Концепція забезпечення сталого землеволодіння, Кодекс належної сільськогосподарської практики.

Рис. 2. Табл. 1. Літ. 13.

Постановка проблеми. Інституційне забезпечення й створення інституціональних умов розбудови ринкової системи в аграрному секторі України досі є незавершеним елементом національної аграрної політики. Причиною цього є

донині активні в науці, суспільстві та політиці дискусії з приводу необхідності й шляхів активізації заблокованого земельного ринку. Фундаментом для такого становища є несформованість досі цілісної нормативно-правової бази, відсутність модернізації існуючих інститутів сфери земельних відносин, необхідність створення нових інститутів контролю та корегування землекористування в умовах ринку.

Інституціональне забезпечення функціонування ринку залежить від позиції держави та ідеології державного менеджменту, оскільки держава в особі створених нею інститутів є монополістом щодо інституту влади, а в окремих випадках – управління [1]. Саме ці два базисні інститути становлять основу інституційного забезпечення та механізмів регулювання ринку, який є основою поступального розвитку економік через структуровану і консолідовану систему, середовище взаємодії економічних агентів. Економічна система суспільства функціонує за законами конкуренції, ринку й товарно-грошових відносин.

Завершенням політичного та наукового дискурсу, що триває не одне десятиріччя, повинна стати ретельно прорахована та реалізована інституційна система, яка б забезпечила передачу земельних ділянок від пасивних землевласників до активних землекористувачів. При цьому необхідно сформувавши систему ефективних інститутів, які б забезпечили комплекс ринкових механізмів інституційного регулювання, що дозволить зберегти клас фермерства та забезпечити раціональне і щадне ведення аграрного бізнесу. Інституціоналізація ринкового обігу земель в аграрній сфері економіки України передбачає модифікацію вітчизняних елементів його функціонування через запозичення і трансплантацію окремих категорій інституційної системи до умов національного аграрного сектору. Проте даний процес лише розпочався, та, незважаючи на тривалість земельної реформи, сформований лише базовий інституціональний скелет вітчизняної моделі ринку земель сільськогосподарського призначення. Тому, опираючись на здобутки інституціональної теорії, світовий досвід сталого землекористування та власні дослідження, спробуємо окреслити необхідні інституційні зміни основних суспільних та економічних категорій, які б забезпечили наближення до цілей сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження із врегулювання питань ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення та інституційного забезпечення раціонального та сталого землекористування здійснюють такі вчені, як Г. Калетнік [11], О. Шпикуляк [1], В. Третяк [2], Л. Молдаван [10], В. Збарський [7], W. Spenser [9], Е. Кіреєва [10] та інші.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у визначенні перспектив врегулювання ринку земель сільськогосподарського призначення в плані забезпечення інституційних умов сталого землекористування в аграрному секторі.

Виклад основного матеріалу дослідження. За визначенням О.Г. Шпикуляка, Інституціональна система регулювання ринку – це сукупність інституцій та інститутів, механізмів ринкового й державного впливу на відносини економічних агентів. Її метою є забезпечення стабільно-прозорих зв'язків учасників, які формуються структурою економіки [1]. Інституції ринку, за його словами, слід розглядати як систему взаємозалежних утворень, які формують інституціональну структуру впливів держави й ринку на поведінку економічних агентів. Дана

інституціональна структура є органічно вбудованою системою економічних відносин, ринкових взаємодій, регуляторів, інституцій та інститутів, механізмів регулювання. Проте, базисом організації ринкових процесів є інституціональний механізм, в основі якого еволюційність розвитку економічного буття, економічних інститутів ринку, які становлять основу мотивації поведінки ринкових агентів [1].

Вважаємо, що земельний ринок – це система інститутів та інституцій, що в полі економіко-правових відносин забезпечує залучення землі як складової аграрного капіталу в економічний оборот та забезпечує суб'єктам ринку (громадянам, юридичним особам та державі) здійснення цивільно-правових угод з приводу передачі прав власності на землі сільськогосподарського призначення з урахуванням попиту і пропозиції в рамках чинного законодавства та у відповідності до вимог сталого землекористування.

Згідно з міжнародно-прийнятим визначенням “сталий розвиток” означає такий розвиток, що задовольняє потреби сучасності, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти їх потреби. У більш широкому трактуванні дану категорію розглядає В. М. Третяк [2]. За його трактуванням сталий розвиток – це процес, який означає новий тип функціонування цивілізації, заснований на радикальних змінах її історично сформованих параметрів (економічних, соціальних, екологічних). За його словами, в умовах ринкової економіки найчастіше спостерігається споживацьке відношення землекористувачів до землі, тому недооцінка екологічних факторів при її використанні неприпустима, особливо в умовах становлення земельного ринку. Таким чином, стале землекористування не можна трактувати як використання земель, що визначається тривалим користуванням земельною ділянкою без зміни її цільового призначення. Під раціональним використанням землі у сучасних умовах розвитку земельних відносин в Україні В. М. Третяком розуміється найбільш ефективний, з точки зору задоволення потреб суспільства, варіант її цільового та функціонального використання, організований, у свою чергу, найбільш ефективним для конкретних умов простору і часу способом відповідно з об'єктивно існуючими принципами взаємодії суспільства і природи [2].

Отже, узагальнивши думки вчених, можна сказати, що стале землекористування, як складовий елемент сталого розвитку суспільства, являє собою систему землекористування, якій притаманна гармонізація та збалансування процесів життєдіяльності всього комплексу зв'язків з найбільш ефективним для конкретних умов простору і часу способом відповідно з об'єктивно існуючими принципами взаємодії “людина-земля-екосистема”.

На нашу думку, однією із суттєвих проблем на шляху забезпечення сталості землекористування в Україні є наявна парцеляція земель та нераціональність розміру землеволодінь. На сьогодні у 46% домогосподарств земельні ділянки знаходяться не в єдиному земельному масиві, віддаленість земельних ділянок від домогосподарств в середньому близько двох кілометрів, що вказує на парцеляцію сільськогосподарських земель та обумовлює необхідність проведення їх консолідації. Як засвідчив досвід розвинутих країн, ефективність проведення консолідації дає свої результати при наявності повноцінного інституту ринку земель сільськогосподарського призначення, який при цьому забезпечує перехід прав

власності на землю до ефективних землевласників [3]. В Україні ж цей процес здійснити доволі складно, оскільки обіг земель сільськогосподарського призначення заблоковано мораторієм, який в черговий раз пролонговано, цього разу вже до 1 січня 2018 року. Однією з основних причин чергового продовження є те, що більшість інституційних елементів інфраструктурного забезпечення ринку сільськогосподарських земель сьогодні відсутні, а саме: не проведено інвентаризацію і паспортизацію земель, не завершено формування державного земельного кадастру, відсутній інститут із функціями державного земельного банку та земельної біржі, відсутня законодавча база щодо регулювання ринку землі, не визначено роль держави в регулюванні економічного обігу землі, фактично відсторонені від потенційного ринку землі через низьку платоспроможність покупців, таких, як дрібні та середні фермери.

Погоджуємося з думкою В. М. Третяка [2], що будь-які докорінні зміни в земельних відносинах обумовлюють необхідність наукового забезпечення стратегії і тактики розвитку сталості землекористування, у зв'язку з чим особливе значення мають розробки концептуальних аспектів проблеми і конкретних напрямів її вирішення. Погоджуємося також з думкою О. Г. Шпикуляка [1], що ринок повинен регулюватися державою, яка, як найбільш впливовий інститут, повинна виступати активним учасником ринкових відносин, а також протекціоністом і арбітром. У таких умовах механізм регулювання може бути дієвим і ефективним лише за умови оптимального поєднання державних та ринкових інституцій й інститутів. Це означає використання саморегуляційних можливостей ринку в поєднанні з необхідним державним втручанням в ринковий процес. Потрібно також враховувати, що наявна нормативна база недостатньо враховує забезпечення екологічної безпеки при використанні і охороні земель. Визначаючи специфіку використання земельно-ресурсного потенціалу в сучасних ринкових умовах, необхідно враховувати, що саме особливості землі як унікального природного ресурсу об'єктивно вимагають при будь-якому соціально-економічному устрої активного і різностороннього втручання органів державного управління у відносини з приводу розподілу, перерозподілу, використання та відновлення земельних ресурсів.

Інституалізація “правил гри” на ринку земель сільськогосподарського призначення має супроводжуватися розробкою механізмів контролю, до яких в ЄС належать: регулювання цін, податкове регулювання та кількісні обмеження на продаж. Реалізацією цих механізмів у багатьох країнах світу займаються спеціально створені організації. У Німеччині така установа називається “Bodenverwertungs-und-verwaltungs GmbH” (BVVG), в Угорщині – “Magyar Nemzeti Vagyongezelő Zrt”. У Франції цим займається асоціація з розвитку земель та регіонального розвитку “Société d'aménagement foncier et d'établissement rural” (SAFER). До складу таких установ, як правило, входять представники аграрних профспілок, фермери та учасники ринку землі. Це дозволяє виробникам аграрної продукції посилити контроль над чиновниками і захищати свої права та інтереси [4].

Багато розвинених країн світу (США, Німеччина, Нідерланди, Канада) усвідомили також важливість інституційного забезпечення охорони родючості ґрунтів і законодавчо закріпили цілу інституційну систему, спрямовану на їх збереження. Реалізація державної політики з охорони ґрунтів здійснюється двома

методами: консультативно-просвітницьким та економічним (субсидування). Актуальним для України може стати досвід Німеччини, де консультативно-просвітницьку діяльність серед фермерів щодо необхідності вжиття заходів для збереження ґрунтів у доброму стані проводять аграрні палати. Це державні організації, що знаходяться у кожному регіоні та існують за рахунок коштів, що надходять від плати за землю. Між аграрними палатами та фермерами налагоджена хороша комунікація, завдяки якій здійснюється інформування про заходи, навчання, нові технології тощо. Основні заходи з охорони ґрунтів, які пропагують аграрні палати, це дотримання сівозмін, посів покривних та підсівних культур на зимовий період. Послугами аграрних палат переважно користуються фермери невеликих господарств, яких є найбільше.

На сьогоднішній день аграрні палати діють у Франції, Австрії, Чеській республіці, Угорщині, Словаччині, Польщі, де їхній статус визначений державним законодавством. Закон про сільськогосподарські земельні палати у Нижній Саксонії визначає їх як публічно-правові корпорації. Фінансування здійснюється за рахунок:

- ½ – податки;
- ¼ – угоди, контракти, проекти;
- ¼ – комерційні послуги.

У фінансуванні нині присутні тенденції до зменшення залежності від податків та збільшення частки доходів від комерційних послуг.

Завдання сільськогосподарських палат охоплюють сприяння та супроводження сільського господарства, включаючи лісове господарство, садівництво, овочівництво та виноробство, а також риболовство у внутрішніх водоймищах, щодо областей техніки виробництва, збуту продукції, навчання, консультування та проведення досліджень. До спектру завдань сільськогосподарських палат Нижньої Саксонії належить:

- сприяння покращенню економічної ефективності за умов гармонії з навколишнім середовищем;
- захист прав споживачів при виробництві сільськогосподарської продукції;
- забезпечення професійної освіти, а також продовження навчання, пов'язане з професійною діяльністю, для усіх зайнятих в сільському господарстві;
- вплив на оптимізацію каналів збуту сільськогосподарської продукції для виробників через консультування;
- розкриття додаткового потенціалу у виробництві та збуті в галузі відновлювальної енергетики та сировини для біопалив;
- донесення до суспільства знань про основи сталого сільського господарства та особливе значення сільського господарства для захисту навколишнього середовища;
- залучення експертів;
- надання інформації про кон'юктуру ринку (котирування цін тощо)[5].

В Україні певні кроки в цьому напрямку було зроблено ще у 2010 році. Тоді було розроблено проект Закону України “Про аграрні палати в Україні” від 20 грудня 2010 року за № 7190 [6], однак як закон він так і не був прийнятий. Відповідно до статті 1 законопроекту, аграрна палата визначена недержавною самоврядною організацією, яка об'єднує юридичних та фізичних осіб, які створені і діють

відповідно до законодавства України [6]. Закон визначає ряд ключових функцій аграрних палат, що, на нашу думку, сприятимуть забезпеченню сталості землекористування, а саме: ефективному використанню та захисту земель сільськогосподарського призначення, розвитку ринку землі; консультуванню з питань господарської діяльності, організації співпраці з консалтинговими компаніями, дорадчими службами, закладами аграрної науки та освіти; підвищенню кваліфікації працюючих в аграрному секторі; формуванню екологічної свідомості сільськогосподарських товаровиробників.

На нашу думку, враховуючи нинішню ситуацію в Україні, імплантація правових умов, структури, завдань та фінансування німецьких аграрних палат є сьогодні нереальним, оскільки відсутні необхідні для цього як політичні та правові передумови, так і фінансові можливості. Необхідним є загальна оцінка вихідної ситуації, включаючи сильні та слабкі сторони такої системи, створення правових основ та організаційних рамок умов, визначення завдання та області діяльності, з'ясування питань фінансування. Однак ми вважаємо доцільним перераховані вище функції покласти на існуючу державну установу "Інститут охорони ґрунтів України". Як пілотний проект можна здійснити це на базі Вінницької філії державної установи "Інститут охорони ґрунтів України".

Корисним для України може стати також аналіз економічного методу впровадження заходів щодо збереження ґрунтів у Німеччині, який здійснюється через Спільну аграрну політику (САР) Європейського Союзу. Дана система поділяється на дві гілки фінансування. У межах першої гілки прямі виплати фермерам (субсидії) здійснюються на 100% з бюджету ЄС. У рамках другої гілки субсидування спільне – з бюджету Європейського Союзу і країни-члена. Для отримання таких субсидій фермер повинен дотримуватися трьох правил: по-перше, мінімум 40% ріллі фермера взимку повинні залишатися під покривними і підсівними культурами з метою зменшення процесів ерозії; по-друге, земля повинна входити до державного кадастру еродованих ґрунтів, відповідно до якого землі класифікують на нееродовані, середньоеродовані та сильно еродовані (якщо земельна ділянка має певний ступінь еродованості, фермер повинен дотримуватися відповідних заходів, які прописані в нормативних документах); по-третє, фермер повинен дотримуватися мінімум трипільної сівозміни. При органічному виробництві тривалість сівозміни 5-10 років, але при цьому фермер отримує додаткову державну підтримку і розмір субсидій може сягати 600-700 євро. Фактично за законом фермери Німеччини не зобов'язані дотримуватися сівозмін, однак 90% з них їх дотримуються та, зважаючи на це - отримують субсидії 300 євро/га. На рік ЄС витрачає близько 4 млрд євро на прямі виплати для фермерів Німеччини [7].

Отже, механізм інституційного регулювання в Німеччині питань охорони ґрунтів показав, що економічне стимулювання є достатньо дієвим заходом для ефективною реалізації державної політики у сфері раціонального використання та збереження ґрунтів у добромум стані.

Ще одним із пріоритетів інституційного забезпечення сталого землекористування в світі є визначення домінуючої форми аграрного бізнесу, на розвиток якої мають бути спрямовані державні преференції. Наприклад, уряд Німеччини разом із міжнародними організаціями сприяє розвитку сімейного фермерства не лише у себе в країні, а й на світовому рівні [8]. У США на підтримку

фермерів у 2016 році Міністерством аграрної політики було виділено 19,2 млрд дол (13%) із загального бюджету та більше, ніж 108 мільярдів дол (понад 73%) з бюджету програм по забезпеченню населення продовольством [9]. В Україні ж, за словами Л.В. Молдаван [10], створення такої системи неможливе без визнання державною аграрною політикою малих форм господарювання органічною складовою вітчизняного аграрного сектору та усвідомлення тієї незамінної ролі, яку відіграють сімейні господарства у продукуванні суспільних благ – забезпеченні продовольчої безпеки, економічному розвитку сільських територій, збереженні агроландшафтів, відтворенні селянства тощо. Відповідно, мета державного регулювання аграрного сектору має бути доповнена настановою про підтримку сільськогосподарської діяльності домогосподарств. Вона також наголошує, що створення нині вигідних умов для великого бізнесу супроводжуються протилежними результатами: негативними структурними змінами в агропродовольчому секторі, руйнуванням збалансованих місцевих аграрних комплексів, зумовленим витісненням з виробництва невідповідних для великого бізнесу видів сільськогосподарської продукції. Ці факти яскраво відображені у дослідженнях Г.М. Калетніка [11], який наголошує, що посилення комерціалізації сільськогосподарського виробництва у вигляді поширення надвеликих господарських формувань – агрохолдингів – з їх низькою соціальною й екологічною відповідальністю призводить до консервації нерозвиненості сільської економіки та інститутів сільського розвитку. За такого сценарію активізується процес обезлюднення села і деградація всіх інших його потенціалів, що, на жаль, сьогодні ми значною мірою спостерігаємо у вітчизняному аграрному комплексі, де монополюю представленими крупні сільськогосподарські підприємства, і, через поглиблення кризових явищ різного роду, процеси депопуляції сільського розвитку стають все більш глибинними, а в окремих випадках незворотними.

На завершальному етапі земельної реформи в Україні варто було б узагальнити закордонний досвід організації сталого землекористування та сконцентрувати зусилля на захисті суспільних інтересів у процесі змін у системі землеволодіння і землекористування. Ці зміни слід спрямувати на гарантування доступу широкого кола сільських жителів до сільгоспземель як місця докладання праці і джерела доходів із відповідною системою захисту прав власності, вільного доступу до фінансових, матеріально-технічних ресурсів, ринків збуту та соціальних мереж. Разом із цим необхідно забезпечити організацію комплексу інституційних механізмів, які б гарантували раціональне та щадне ведення аграрного бізнесу. Для того, щоб це носило офіційний характер та мало підстави для практичного впровадження, пропонується викласти основні положення у Концепції забезпечення сталого землекористування, яка передбачатиме унормування широкого кола питань соціально-економічного характеру, а саме:

- збереження господарств сімейного типу як основи сільського укладу життя, хліборобської культури та виробництва безпечного продовольства;
- забезпечення доступу до землі як засобу існування значної частини сільського населення, яке формує основу сільських громад, відповідальних за локальні екосистеми;
- убезпечення суспільства від негативних наслідків урбанізації, обезлюднення сіл, проблем на ринку праці і деградації сільських територій;

- зниження рівня бідності та справедливість розподілу економічних вигод між різними соціальними групами населення від нарощення виробництва та експорту сільськогосподарської сировини.

Згаданий вище документ матиме на меті створення умов для розвитку господарств, власники яких працюють безпосередньо на виробництві і формують середній клас на селі, тобто тих суб'єктів господарювання, які насправді є гарантами продовольчого суверенітету країни, збереження сільських поселень і облаштування сільських територій, збереження національних культурних та етнічних традицій. Саме це сповідають у країнах ЄС, до яких прагне приєднатися Україна.

Для досягнення зазначеної мети варто відобразити основні пункти західноєвропейського законодавства в частині регулювання ринку землі:

1. Право на оренду, купівлю, будь-яку іншу форму сільськогосподарського землекористування закріпити за фізичними особами, які:

- а) проживають у регіоні розміщення угідь, що передаються у користування;
- б) працюють безпосередньо в господарстві на сільськогосподарських роботах;
- в) відповідають встановленим кваліфікаційним вимогам (мають сільськогосподарську освіту та встановлений термін професійного стажу);
- г) є громадянами України;

2. Включити запобіжні заходи з упередження концентрації сільськогосподарських угідь шляхом обмеження землекористування одним господарським суб'єктом, а також норм, які сприяють переростанню малих господарів у середні та оптимально великі фермерські господарства;

3. Передбачити механізми недопущення спекулятивних операцій на ринку сільськогосподарських земель;

4. Організувати інститути та інституції з функціями регулювання ринкового обігу сільськогосподарських земель та довгострокового кредитування малих та середніх сімейних господарств задля забезпечення розширення їх землекористування;

5. Встановити граничні розміри земельних ділянок, що можуть концентруватися в руках одного власника;

6. Забезпечити дотримання обов'язковості здійснення раціонального землеустрою через зонування земельних територій країни і визначення цільового призначення землі за зонами в окремих регіонах;

7. Забезпечити формування та збереження цілісності земельних масивів і недопускання їх парцеляції;

8. Здійснювати контроль за дотриманням цільового призначення земельних ділянок та моніторинг рівня їх родючості [13];

9. Через систему аграрних палат проводити безкоштовні консультації та навчання щодо ефективного господарювання, раціонального використання та охорони ґрунтів (на початковому етапі передати ці функції ДУ "Інститут охорони ґрунтів України").

Додатком до вищевказаної Концепції має бути також розроблений прототип існуючого у Європі так званого Кодексу належної (інші редакції – доброї, сумлінної, раціональної, сталої) сільськогосподарської практики, який дозволить регулювати та контролювати ступінь антропогенного впливу на екосистему в результаті провадження сільськогосподарського виробництва.

Європейський Союз зобов'язав усі країни-члени опрацювати основи кодексів належної сільськогосподарської практики і схвалити їх, тому, якщо Україна прагне до вступу у Європейське співтовариство, то вона має розпочати адаптацію своєї нормативної бази до Європейських норм права.

За визначенням Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (ФАО) належна сільськогосподарська практика (НСП) – це сукупність принципів, які повинні застосовуватися до виробництва сільськогосподарської продукції та процесів, що слідують за виробництвом, і призводити до отримання безпечних і здорових харчових продуктів і непродовольчих сільськогосподарських продуктів. При цьому враховуються економічні, соціальні і екологічні фактори. Йдеться про широкий спектр практик по використанню землі, води, виробництву продуктів і кормів, захисту рослин, захисту здоров'я і належному утриманню тварин, збиранню врожаю і переробці на фермі, використанню енергії і утилізації відходів, охороні дикої природи і використанню угідь [14].

Загалом реалізація Належної сільськогосподарської практики повинна сприяти сталому сільському господарству і сільському розвитку, базуючись на чотирьох "китах":

- економічної спроможності;
- екологічної збалансованості;
- соціальної захищеності;
- безпечності та якості продовольства.

Відповідний кодекс належної сільськогосподарської практики в Україні вчені Інституту економіки та прогнозування НАНУ пропонують назвати Національним кодексом сталого агрогосподарювання, у якому доцільно відобразити такі основні вимоги щодо належної сільськогосподарської практики:

1. Запобігання ерозії ґрунту.
2. Убезпечення зміни механічного складу та структури ґрунту.
3. Застосування ресурсозберігаючих технологій.
4. Дотримання сівозмін. Кожне господарство площею 5 га і більше має розробити план сівозміни.
5. Збереження природних осередків посеред полів. Доцільно в структурі сільськогосподарських угідь, що піддаються ерозії, відводити під "зелені угіддя" до 75% площі.
6. Зберігання та використання мінеральних і органічних добрив.
7. Застосування засобів захисту рослин.
8. Дотримання чистоти і порядку в господарстві, оскільки господарство, крім виконання виробничої функції, є елементом навколишнього середовища і сільського пейзажу.
9. Необхідно унормувати те, щоб сільськогосподарські підприємства, які ведуть рослинництво, утримували худобу – мінімум 0,5 ум. гол. на 1 га, тоді як бажано – 1 ум. гол. /га. Введення цієї норми дасть можливість попередити негативну тенденцію погіршення агрохімічних показників якості землі та матиме як екологічний ефект – поповнення поживних речовин у ґрунті за рахунок внесення органічних добрив, так і соціальний – підвищення зайнятості за рахунок ведення трудомісткого тваринництва. Кожне господарство площею понад 1 га ріллі повинно проводити аналіз ґрунту щонайменше один раз у 5 років. Кожне господарство площею понад 5 га сільгоспугідь повинно розробляти план внесення добрив [14].

Після схвалення Національного кодексу сталого агрогосподарювання в Україні (на рівні закону) він має стати інструментом регулювання екологічнобезпечного сталого розвитку аграрної сфери. Для формування законодавчих підстав його

функціонування необхідно ухвалити нові і внести відповідні зміни до ряду нормативно-правових документів, зокрема, щодо зберігання і використання органічних добрив, комунальних осадів, стоків; внести зміни до чинних актів щодо водних ресурсів, охорони рослин, сільськогосподарських ґрунтів, природи тощо. Дане питання є необхідним на етапі переходу до ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення, оскільки будь-яке відхилення агрохімічних показників якості угідь в бік погіршення призведе до знецінення землі як засобу виробництва і, відповідно, зниження її ринкової вартості.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведений матеріал, суттєвими проблемами для вітчизняної аграрної дійсності на шляху інституційного забезпечення сталості землекористування в Україні у короткостроковому періоді вважаємо:

- наявну парцеляцію земель та нераціональність розміру землеволодінь, яку можна вирішити в умовах ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення за оптимального поєднання державних та ринкових інституцій й інститутів, тобто використання саморегуляційних можливостей ринку в поєднанні з необхідним державним втручанням в ринковий процес через регулювання цін, податкове регулювання та кількісні обмеження на продаж;

- чергове продовження мораторію, причиною якого слід вважати те, що більшість інституційних елементів інфраструктурного забезпечення ринку сільськогосподарських земель сьогодні відсутні, а саме: не проведено інвентаризацію і паспортизацію земель, не завершено формування державного земельного кадастру, відсутній інститут із функціями державного земельного банку та земельної біржі, відсутня законодавча база щодо регулювання ринку землі, не визначено роль держави в регулюванні економічного обігу землі, фактично відсторонено від потенційного ринку землі через низьку платоспроможність таких покупців, як дрібні та середні фермери;

- недостатнє забезпечення державною політикою екологічної безпеки при використанні і охороні земель через призму наявної нормативної бази, яка за кордоном здійснюється двома методами: консультативно-просвітницьким та економічним.

Україна може адаптувати досвід Німеччини, де консультативно-просвітницьку діяльність серед фермерів проводять аграрні палати, проте імплантація правових умов, структури, завдань та фінансування німецьких аграрних палат є сьогодні для нашої країни (через економічний занепад) малоімовірною, тому пропонуємо ряд ключових функцій аграрних палат, що сприятимуть забезпеченню сталості землекористування в плані ефективного використання та захисту земель, консультації з питань господарської діяльності, організації співпраці з консалтинговими компаніями, дорадчими службами, закладами аграрної науки та освіти; підвищення кваліфікації працюючих в аграрному секторі; формування екологічної свідомості сільськогосподарських товаровиробників, покладеного на існуючу державну установу "Інститут охорони ґрунтів України". Як пілотний проект здійснити це можливо на базі Вінницької філії державної установи "Інституту охорони ґрунтів України".

Одним із пріоритетів інституційного забезпечення сталого землекористування є необхідність визначення домінуючою формою аграрного бізнесу малих форм господарювання як органічної складової вітчизняного аграрного сектору.

Слід узагальнити закордонний досвід організації сталого землекористування, на основі чого забезпечити організацію комплексу інституційних механізмів, які б забезпечували раціональне та щадне ведення аграрного бізнесу та викласти основні положення у Концепції забезпечення сталого землекористування. Додатком до

вищевказаної Концепції має бути також розроблений прототип існуючого у Європі так званого Кодексу належної (інші редакції – доброї, сумлінної, раціональної, сталої) сільськогосподарської практики, який дозволить регулювати та контролювати ступінь антропогенного впливу на екосистему в результаті провадження сільськогосподарського виробництва.

Список використаних джерел

1. Шпикуляк О. Г. Інституції та механізми регулювання аграрного ринку: теоретико-практична оцінка функціонування [Електронний ресурс] / О. Г. Шпикуляк // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. – 2016. – № 2. – С. 46-59.
2. Третяк В. М. Стале (збалансоване) землекористування як фактор підвищення економічної ефективності використання сільськогосподарських земель [Електронний ресурс] / В. М. Третяк, В. Ю. Свентух // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. – 2015. – № 4. – С. 24-31.
3. Офіційний сайт головного управління дергеокадастру у Вінницькій області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vinnytska.land.gov.ua>.
4. Ciaian P. Institutional Factors Affecting Agricultural Land Markets/ P. Ciaian, d'Artis Kancs, J Swinnen, K. Herck, L. Vranken// Brussels : Centre for European Policy Studies 2012. – 22 p.
5. Структура та завдання сільськогосподарських палат в Німеччині / Нижній Саксонії – опції для України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.apd-ukraine.de.
6. Проект Закону України "Про аграрні палати в Україні" від 20 грудня 2010 року № 7190 Електронний ресурс Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua/>.
7. Збарський В. К. Раціональне землекористування – джерело добробуту людей (із досвіду Німеччини) / В. К. Збарський // Органічне виробництво і продовольча безпека. – Житомир : Полісся, 2015. – С. 19-23.
8. Ярошко М. Німецькі реалії сімейного господарювання [Текст] / М. Ярошко // Агробізнес Сьогодні. – №22(293), листопад 2014. – С. 40-42.
9. Spenser William P. Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору: досвід аграрної політики США / William P. Spenser, Е. А. Кіреєва // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. – 2016. – № 9. – С. 20-29.
10. Молдаван Л. Аграрний сектор: час принципово змінити орієнтири розвитку / Л. Молдаван [та ін.] // Дзеркало тижня. – 2010. – № 26. – С. 1.
11. Калетнік Г.М. Стратегіко-інституційні засади ефективності використання потенціалу аграрного сектору економіки / Г.М. Калетнік // Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. – 2015. – №1. – С. 3-15.
12. Дудич Г. Застосування у сільському господарстві України зарубіжного досвіду удосконалення земельних відносин / Г. Дудич // Аграрна економіка. – 2014. – Т. 7, № 1-2. – С. 101-107.
13. Екологічні новації Спільної аграрної політики ЄС: імплементація в Україні: науково-аналітична зап. / від 10.08.2016 р. № 135-13/440/ Ін-т екон. та прогноз. НАНУ. – К., 2016. – 37 с.

Список використаних джерел в транслітерації / References

1. Shpykuliak O. H. Instytuttsii ta mekhanizmy rehuliuвання ahrarnoho rynku: teoretyko-praktychna otsinka funktsionuvannya [Elektronnyi resurs] / O. H. Shpykuliak // Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky. – 2016. – № 2. – S. 46-59.
2. Tretiak V. M. Stale (zbalansovane) zemlekorystuvannya yak faktor pidvyshchennia ekonomichnoi efektyvnosti vykorystannia silskohospodarskykh zemel [Elektronnyi resurs] / V. M. Tretiak, V. Iu. Sventukh // Zemleustrii, kadastr i monitorynh zemel. – 2015. – № 4. – S. 24-31.

3. Ofitsiyni sait holovnoho upravlinnia derheokadastru u Vinnytskii oblasti. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://vinnytska.land.gov.ua>.
4. Siaian P. Institutional Factors Affecting Agricultural Land Markets/ P. Ciaian, d'Artis Kancs, J Swinnen, K. Herck, L. Vranken// Brussels : Centre for European Policy Studies 2012. – 22 p.
5. Struktura ta zavdannia silskohospodarskykh palat v Nimechchyni /Nyzhnii Saksonii – optsii dlia Ukrainy. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: www.apd-ukraine.de.
6. Proekt Zakonu Ukrainy "Pro aharni palaty v Ukraini" vid 20 hrudnia 2010 roku № 7190.[Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://search.ligazakon.ua/>.
7. Zbarskyi V. K. Ratsionalne zemlekorystuvannia – dzherelo dobrobutu liudei (iz dosvidu Nimechchyny) / V. K. Zbarskyi // Orhanichne vyrobnytstvo i prodovolcha bezpeka. – Zhytomyr : Polissia, 2015. – S. 19-23.
8. Iaroshko M. Nimetski realii simeinoho hospodariuvannia [Tekst] /M. Yaroshko // Ahrobiznes Sohodni. – №22(293), lystopad 2014. – S. 40-42.
9. Spenser William P. Zabezpechennia staloho rozvytku aharnoho sektoru: dosvid aharnoi polityky SShA / William P. Spenser, E. A. Kirieieva // Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky. – 2016. – № 9. – S. 20-29.
10. Moldavan L. Aharnyi sektor: chas pryntsyypovo zminyty oriientyry rozvytku / L. Moldavan [ta in.] // Dzerkalo tyzhnia. – 2010. –№ 26. – S. 1.
11. Kaletnik H.M. Stratehiko-instytutsiini zasady efektyvnosti vykorystannia potentsialu aharnoho sektoru ekonomiky / H.M. Kaletnik // Ekonomika, finansy, menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky. – 2015. – №1. – S. 3-15.
12. Dudych H. Zastosuvannia u silskomu hospodarstvi Ukrainy zarubizhnogo dosvidu udoskonalennia zemelnykh vidnosyn / H. Dudych // Aharna ekonomika. – 2014. – T. 7, № 1-2. – S. 101-107.
13. Ekolohichni novatsii Spilnoi aharnoi polityky YeS: implementatsiia v Ukraini: naukovo-analitychna zap. / vid 10.08.2016 r. № 135-13/440/ In-t ekon. ta prohnozuv. NANU. – K., 2016. – 37 s.

ANNOTATION
INSTITUTIONAL SUPPORT OF SUSTAINABLE LAND USE: WORLD
EXPERIENCE AND PERSPECTIVES IN UKRAINE

ZUBAR Ivan,
Lecturer of the Administrative
Management and Alternative
Energy Sources Department,
Vinnitsia National Agrarian University
(Vinnitsia)

In the article there the modern problems of land relations in Ukraine in the context of institutional support and the creation of institutional conditions, regulating market circulation of agricultural land in the context of sustainability of land use are regarded.

It is noted that the activities of public authorities in the sphere of land relations in terms of institutional sustainability of land use should be directed to the rational use and protection of land and creating conditions for environmentally friendly economic activities, the objectives of which require the active and wide-ranging intervention of government in land relations concerning redistribution, use and recovery of land resources.

The review of foreign experience of functioning institutions regulating land relations is made. It was determined that the priorities of institutionalization of land relations in regard of the sustainability of land use depends greatly on the definition of the dominant

forms of agricultural business that would ensure harmonization of interaction between categories of "man-land-ecosystem".

It is considered to be useful ensuring the organization of the complex mechanisms that would guarantee practicing efficient and sparing agrarian business in Ukraine. In order for this have a formal nature and enough grounds for practical implementation, the Concept of sustainable land use which involving normalization of wide range of socio-economic nature is proposed to be created. As the addition to the above mentioned Concept it is necessary to develop a prototype of the existing in Europe, the so-called Code of Good (sustainable) agricultural practices that will regulate and control the extent of human impacts on the ecosystem resulted from agricultural activity.

Key words: institutional support, sustainable land use, family farming, the land market, legislative and regulatory support mechanisms, regulation concept for sustainable land tenure, Code of Good Agricultural Practice.

Fig. 2. Table 1. Lit. 13.

АННОТАЦИЯ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ОРГАНИЗАЦИИ УСТОЙЧИВОГО ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЯ: МИРОВОЙ ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ В УКРАИНЕ

ЗУБАР Иван Валериевич,
*ассистент кафедры административного менеджмента
и альтернативных источников энергии,
Винницкий национальный аграрный университет
(г. Винница)*

В статье рассмотрены современные проблемы земельных отношений Украины в контексте институционального обеспечения и создания институциональных условий регулирования рыночного оборота земель сельскохозяйственного назначения в контексте устойчивости землепользования.

Отмечается, что деятельность органов государственной власти в сфере земельных отношений в части институционального обеспечения устойчивости землепользования должна направляться на рациональное использование и охрану земель и создание экологически безопасных условий для хозяйственной деятельности. Даная проблема объективно требует активного и разностороннего вмешательства органов государственного управления в земельные отношения в части перераспределения, использования и восстановления земельных ресурсов.

Проведен обзор зарубежного опыта по функционированию институтов регулирования земельных отношений. Определено, что к приоритетам институционализации земельных отношений в части устойчивости землепользования относится определение доминирующей формы аграрного бизнеса, которая обеспечила бы гармонизацию взаимодействия категорий "человек-земля-экосистема".

Предлагается организовать комплекс механизмов, обеспечивающих рациональное и щадящее ведения аграрного бизнеса в Украине. Для того, чтобы это носило официальный характер и имело основания для практического внедрения, предлагается изложить основные положения в Концепции обеспечения устойчивого землепользования, предусматривающей нормирование широкого круга вопросов

социально-экономического характера. В дополнение к вышеуказанной Концепции рекомендуется разработать прототип существующего в Европе так называемого Кодекса надлежащей сельскохозяйственной практики, который позволит регулировать и контролировать степень антропогенного воздействия на экосистему в результате осуществления сельскохозяйственного производства.

Ключевые слова: институциональное обеспечение, устойчивое землепользование, семейные хозяйства, рынок земли, законодательно-нормативное обеспечение, механизмы регулирования, Концепция обеспечения устойчивого землевладения, Кодекс надлежащей сельскохозяйственной практики.

Рис. 2. Табл. 1. Лит. 13.

Інформація про автора

ЗУБАР Іван Валерійович – асистент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Князів Кориатовичів, 141/52, e-mail: bayker112@rambler.ru).

ZUBAR Ivan – Lecturer of the Administrative Management and Alternative Energy Sources Department, Vinnytsia National Agrarian University (21008, 141/52, Knyaziv Koriatovichiv Str., Vinnytsia, e-mail: bayker112@rambler.ru).

ЗУБАР Іван Валерьевич – ассистент кафедры административного менеджмента и альтернативных источников энергии, Винницкий национальный аграрный университет (21008, г. Винница, ул. Князей Кориатовичей, 3, e-mail: bayker112@rambler.ru).

